

ŠTÚDIE

DESAŤ DNÍ, KTORÉ OTRIASLI KONŠTANTÍNOPOLOM

Priebeh avarského obliehania z roku 626 (II.)

MARTIN HURBANIČ

HURBANIČ, M.: 10 days that shuddered Constantinople. The course of Avar siege 626 (II.). *Vojenská história*, 2, 13, 2009, pp. 3–25, Bratislava.

The present paper is a second part of author's study devoted to the Avar siege of Constantinople in 626. The main attention is paid to the most controversial part of that siege – the combined land and sea attack on Blachernae region on August 7th. In the last portion of the text, author summarises the reasons of Avar defeat and stress out the historical significance of that event.

Military history. Constantinople, Avars, Byzantine Empire.

Dňa 29. júla obľahli Avari a ich spojenci Slovania, Bulhari a Gepidi Konštantínopol. Avarský kagan sa na počiatku obliehania pokúsil zaútočiť priamo na stredný úsek hlavných theodosiánskych hradiieb. Hlavný nápor z 1. augusta však byzantská obrana odrazila. Kagan sa potom pokúsil zapojiť do obliehania svojich spojencov Peržanov, ktorí sa nachádzali na ázijskej strane Bosporu. Aj tento pokus však obrancovia mesta zmariť, keď potopili slovanské monoxyly, ktoré slúžili ako dopravné prostriedky pre perzských vojakov.¹

Po tomto krachu sa kagan musel definitívne spoľahnúť na vlastné sily. Avarské aj perzské vojsko sa ešte demonštratívne zoradilo na brehoch Bosporu, no išlo už len psychologický tlak na mesto. Theodoros Synkellos ho opisuje nasledovne: „*zatiaľ čo na pevnine i na mori šialenec (kagan) pripravil boj, zbral so sebou vybranú jednotku jazdcov v pancieroch..., aby sa ukázal perzskému vojsku, čo stálo naproti. Onen diabol (Šahrvaraz) totiž urobil to isté a všetky protilahlé pobrežné oblasti zaplnil ťažkou jazdou. Ako zvery zaútočili proti mestu – jeden z Ázie, druhý z Európy, a mysleli si, že im čoskoro padne za korisť.*“²

V predošlej noci prišiel kagan nielen o spojencov, ale aj o množstvo Slovanov a ich monoxylov. Zo všetkého ho asi najviac škrela strata prestíže po vzhliadnutí zmasakrovaných perzských poslov. V nasledujúcich troch dňoch uskutočnil len drobné výpady proti mestu

1 K týmto udalostiam pozri HURBANIČ, M.: Desiat dní, ktoré otriasli Konštantínopolom. Priebeh avarského obliehania z roku 626, I. In: *Vojenská história*, roč. 13, 2009, č. 1, s. 3–24.

2 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis homilia, ed. L. Sternbach, *Analecta Avarica. Rozprawy akademii umiejętności. Wydział filologiczny. Serya II. Tom XV. Cracoviae 1900 s. 308.15–21.*

za neutíchajúcej palby z katapultov a iných zbraní.³ Kagan zamestnával obrancov a súčasne pripravoval nový veľký útok. Aké mal ale vyhliadky na úspech? Mohlo avarské vojsko počítať s prielomom v Mesoteichiu, teda strednom úseku theodosiánskych hradieb? Dovtedajšie snahy ukázali, že početnosť byzantského vojska a domobrany, ako aj sila múrov, prakticky vylučovali úspech z tejto strany. Počas jediného vážneho pokusu síce museli nasadiť obrancovia všetky dostupné sily vrátane námorných, ale v konečnom dôsledku ušetrili protivníkovi takú porážku, že Avari sa viac o nič podobné nepokúsili.

Ďalší priebeh udalostí ukázal, že kagan už nepočítal s úderom na túto časť. Ani jeden z kľúčových prameňov nespomína koncentráciu síl v priestore Mesoteichia. Keď začal posledný veľký útok na mesto, kagan sa so svojimi podriadenými nezdržoval v údolí rieky Lykos, ale na jednom z vyvýšených pahorkov v blízkosti zálivu Zlatého rohu.⁴ Ak by plánoval útok na Mesoteichion, teda stredný úsek hradieb, prečo sa nezdržoval v tejto oblasti, ako to bolo doposiaľ?

Útoky v posledných dňoch prebiehali po celej dĺžke suchozemských hradieb. Neboli však veľmi intenzívne, ako potvrdzuje Theodoros Synkellos, čo naznačuje, že kagan podnikal výpady, len preto, aby zakryl svoj skutočný úmysel. Avšak 6. augusta Avari dňom i nocou dorážali po celej dĺžke hradieb, i napriek veľkým stratám – nesporne kvôli tomu, aby ešte viac vyčerpali obrancov a odlákali ich pozornosť. Avarský náčelník totiž hodlal vyvinúť tlak proti inému úseku konštantínopolskej obrany.

Bol ním severný výbežok blachernských hradieb, ktorý zostupoval zo svahu šiesteho pahorku na prilahlú pláň, rozkladajúcu sa pri Zlatom rohu. Dnes by sme túto oblasť mohli lokalizovať zhruba v priestore istanbulskej štvrti Ayvansaray. Prístup tu chránila len jednoduchá hradba, na konci ktorej sa nachádzal dvojité múr so strieľňami na oboch stranách. Poslednou časťou bol brachialion – teda akási citadela, ktorá siahala až do vôd Zlatého rohu. Ako sme už povedali, pobrežná časť Blachern zostala otvorená. Byzantskí obrancovia snáď na tomto mieste postavili drevenú palisádu, ale velitelia sa skôr spoliehali na silu zoradených byzantských plavidiel, ktoré strážili záliv.

A práve s touto slabinou kalkuloval vo svojich plánoch avarský kagan. Vyrátal si, že len ťažko ohrozí samotný Konštantínopol, avšak pri troške šťastia sa môže pokúsiť aspoň o prielom do blachernského predmestia. Práve naň naplánoval uskutočniť nadchádzajúci útok so svojimi pozemnými silami. Súčasne s ním sa mali slovanské monoxylky pokúsiť o obchvat brachialia. Slovania by potom prenikli na blachernskú pláž, kde by uskutočnili námorný výsadok. Ak by zdolali slabú byzantskú obranu, otvorila by sa im cesta do blachernského predmestia, vrátane jeho najväčšieho svätostánku – kostola Bohorodičky. Obrancovia by sa tak ocitli v palbe z dvoch strán. Je nanajvýš otázne, či by múry vydržali takýto nápor. Spojený útok by prinútil byzantských vojakov rozdeliť sily, čím by vzrástli kaganove šance pri využití početnej prevahy.

Ktorá časť kaganových síl mala niesť hlavnú zodpovednosť v nastávajúcej akcii? Mohli to byť práve Slovania? V hierarchizovanej štruktúre avarského vojska zohrávali i napriek početnosti úlohu pomocných oddielov. V predchádzajúcich dňoch kagan používal slovanských ľahkoodencov v predných líniiach a na okrajoch hradieb. Sotva možno predpokladať, že by zveril slovanským monoxylom hlavnú úlohu v nadchádzajúcej akcii.⁵ Aj neskorší au-

3 THEODOROS SYNKELLOS: *De obsidione Constantinopolis*, s. 308.2-4.

4 CHRONICON PASCHALE, ed. L. Dindorf, vol. 1 [Corpus scriptorum historiae Byzantinae] Bonn, 1832, 724.15-18.

5 TSANGADAS, B. C. P.: *The Fortifications and Defense of Constantinople*. New York. East European Monogra-

tor, patriarcha Nikeforos, konštatuje, že svojím útokom mali Slovania uviesť mesto do veľkého zmätku, čím by sa Avarom naskytna príležitosť vystúpiť na blachernskú hradbu. Kagan nemohol byť až taký naivný, aby si neuvedomil vojenské slabiny ľahkých čnov oproti väčším byzantským plavidlám. Ak by aj áno, konštantínopolskí námorníci mu už pred dvoma dňami ukázali, ako sa dokážu so Slovanmi, ale aj Peržanmi vysporiadať. Hoci Zlatý roh stráži len dodatočne vyzbrojené obchodné plavidlá, aj tieto postačovali na to, aby v predchádzajúcich dňoch držali útočníkov z dostrelu. V pripravovanom pláne musel kagan rátať so stretom s hliadkujúcimi byzantskými loďami a s rizikom veľkých strát. Mali teda Slovania splniť akúsi úlohu obetných baránkov a odvieť pozornosť obrancov od blachernskej hradby? S najväčšou pravdepodobnosťou áno. Pravdou však je, že kagan Slovanov neposielal do vopred stratenej akcie. Slovanské monoxyly mali v jeho pláne zohrať úlohu dopravných prostriedkov, pomocou ktorých by bolo možné uskutočniť výsadok a napadnúť mesto zo severnej strany. Vieme, že na monoxyloch sa okrem Slovanov nachádzali aj bulharskí ťažkoodenci.⁶

Byzantská obrana na čele s patrikiom Bonom rákala s nebezpečenstvom kombinovaného útoku. Vedela, že v priamom ohrození sú predovšetkým slabo chránené Blacherny. Bonos si dobre zrátal, že ak sa monoxylom podarí obísť brachialion, byzantská obrana len veľmi ťažko udrží blachernské predmestie. Konštantínopolskí mešťania sa mohli v tomto prípade spoľahnúť len na svoje lode blokujúce prístup na pláž. Práve oni predstavovali skutočnú hradbu, ktorá tomu mohla zabrániť. Útok monoxylov sa dal očakávať. Veď už na začiatku celého obliehania sa kagan pokúsil monoxyly dostať do blízkosti blachernského predmestia, avšak byzantské plavidlá mu v tom zabránili. Bonos buď predvídavo a strategicky vyutil, alebo na základe informácií, ktoré sa k nemu dostali, získal poznatky o koncentrácii síl v tejto časti mesta.⁷

ZÁVEREČNÝ ÚTOK NA MESTO

Šiesteho augusta, v skorých ranných hodinách, nariadil kagan mohutný útok vedený po celej dĺžke západných hradieb. Žiaľ, o priebehu tejto akcie nie sme dobre informovaní. Hlavný prameň – správa o obliehaní zachovaná vo *Veľkonočnej kronike* má totiž na tomto mieste rozsiahlu medzeru. O bojoch vieme len z kázne Theodora Synkella a poémy Georgia Pisidu. Obaja svorne prinášajú len málo detailov. Synkellos vo všeobecnosti opisuje tento boj nasledovne: „*strhol sa najprudší boj po celej dĺžke hradby a nepriateľské vojsko hynulo. Pred zrakom nás všetkých boli odnášaní mŕtvi z ich radov. Zároveň sa zranili aj niektorí z našich. Dokonca ani nastávajúci súmrak neprerušil útok a boj na oboch stranách trval bez oddychu po celú noc. V seči nemal protivník mužov, ktorí by sa mohli rovnať našim, a naše vojsko všade víťazilo s veľkou prevahou nad nepriateľmi.*“⁸

phs no LXXI 1980, B.: *Fortifications*, s. 93.

- 6 GRUMEL, V.: La défense maritime de Constantinople du côté de la Corne d'Or et le siege des Avars. In: *Byzantinoslavica* roč. 25, 1964, s. 222, 232. Podľa jeho názoru nemohla hradba existovať, pretože Slovania nemali prostriedky na jej dobytie.
- 7 Anonymný zdroj neskoršej kroniky patriarchu Nikefora sa zmieňuje o tom, že Bonos sa nejakým spôsobom dozvedel o pripravách v avarskom tábore. Takáto informácia sa, samozrejme, nedá úplne vylúčiť, avšak konkrétne detaily, ktoré sú uvedené v kronike, nie sú príliš presvedčivé. Pozri NIKEPHOROS: *Breviarium*, c. 13. ed. C. Mango, *Nikephoros Patriarch of Constantinople Short History*. (= *Corpus Fontium Historiae Byzantine* 13). Washington D. C. 1990.
- 8 THEODOROS SYNKELLOS: *De obsidione Constantinopolis*, s. 308.21-28.

Synkellov súputník Georgios Pisides bitku opäť opisuje len poetickými prostriedkami.⁹ Avari i napriek mohutnému náporu teda vážnejšie neohrozili pozície protivníka. Kagan chcel zjavne vyčerpať obranu, ktorú zamestnával nielen vo dne, ale aj v nadchádzajúcej noci. V ranných hodinách sa mala naplniť hlavná časť jeho plánu. Počiatkové správy o generálnom útoku sú veľmi nejasné, nakoľko o nich informuje len Georgios Pisides. Podľa neho sa „barbari sa zmocnili miest Sudcu a Stratéga, nepremožiteľnej Panny – a zaštitili sa nimi“.¹⁰ Ktorú oblasť mal presne básnik na myslí? Nepochybne oblasť Blachern, avšak z kontextu nie je zrejmé, ktorá zložka avarského vojska útočila. Väčšina bádateľov predpokladá, že útok uskutočnila avarská jazda, čo však nie je až také isté, nakoľko Pisides použil v tejto súvislosti len neutrálny termín „barbari“. Rovnako zložitá je presná lokalizácia a výsledky tejto akcie. Mal Pisides na myslí oblasť Blachern v širšom alebo užšom chápaní? Podľa všetkého sa útok uskutočnil na pláni pred blachernskou hradbou, kde sa nachádzala čiastočne zastavaná plocha spolu s Kostolom svätého Nikolaia. Z predchádzajúcich správ vieme, že útoky v tejto časti kagan vyhradil Slovanom. Nie je vylúčené, že práve oni zaútočili aj tentoraz, aby zamestnali obrancov a odlákali ich pozornosť od námorného výsadbku, ktorý mali uskutočniť monoxyly vo vodách Zlatého rohu.

Pisidovu nejasnú zmienku však mnohí až doposiaľ chápali v tom zmysle, že útok uskutočnila avarská jazda, ktorej sa podarilo preraziť alebo obísť výbežok suchozemských hradieb a vpadnúť na blachernské predmestie.¹¹ Avari pritom mali obsadiť dokonca i samotný kostol Bohorodičky.¹²

Luis Van Dieten správne poukazuje na to, že je prakticky vylúčené, aby sa útočníci usadili vo vnútornej blachernskej štvrti, pretože byzantské sily by im ľahko mohli odrezat spiatočnú cestu. Ak byzantské lode operovali počas záverečného dejstva obliehania v blízkosti brachialia a nechráneného pobrežia, znamenalo to, že im z tejto časti nehrozilo žiadne nebezpečenstvo. Problematickejšie je však jeho tvrdenie, že Avari sa v nešpecifikovanej dobe obliehania predsa len dostali do blachernskej štvrti.¹³ Takýto útok by musel mať devastujúce následky pre celé predmestie, vrátane Máriinho kostola. Súdobá správa o obliehaní však konštatuje, že tento chrám ostal i napriek útoku Slovanov od mora ušetrený. Rovnako ani iný očitý svedok Theodoros Synkellos nehovorí nič o prielome v tejto časti. Sotva teda možno predpokladať, že by sa útočníkom, či už nimi boli Avari alebo Slovania, podaril úspešný atak v tomto úseku hradieb. Kaganove sily nanajvýš zničili a spálili priestor pred blachernskou hradbou. Osobitne sa v tejto súvislosti spomína práve chrám svätého Nikolaia, ktorý však zhorel až po skončení celého obliehania.

Približne v tej istej dobe sa k blachernskej hradbe vydali aj Slovania na svojich monoxyloch. Kagan plánoval zaútočiť na Blacherny súčasne od súše i mora. Georgios Pisides poe-

9 GEORGIOS PISIDES: *Bellum avaricum*, ed. A. Pertusi, Giorgio di Pisidia. Poemi. I. Panegirici epici, *Studia patristica et Byzantina* 7, Ettal 1959, v. 417-435.

10 GEORGIOS PISIDES: *Bellum avaricum*, v. 404-406.

11 Pozri BARIŠIĆ, F.: *Le siège de Constantinople par les Avars et les Slaves*. In: *Byzantion*, roč. 24, 1954, s. 284; WALDMÜLLER, L.: *Die ersten Begegnungen der Slawen mit dem Christentum und den christlichen Völkern vom VI. bis VIII. Jahrhundert*. Amsterdam 1976, s. 273; TSANGADAS, ref. 5, s. 94.

12 Paul Speck však interpretuje Pisidove verše v tom zmysle, že autor mal skôr na myslí širší región Blachern, ktorý sa nachádzal pred mestskými opevneniami. Pozri SPECK, P.: *Zufälliges zum Bellum avaricum des Georgios Pisides* (= *Miscellanea Byzantina Monacensia XXIV*) Múnich 1980, s. 48. Pisides síce hovorí, že v dôsledku zajať miest „sudcu a stratéga“ barbarmi došlo k potupeniu Krista a jeho Matky, avšak ani to nemusí naznačovať, že Avari sa vskutku dostali do blachernskej štvrti.

13 Porovnaj však VAN DIETEN, J. L.: *Zum Bellum avaricum des Georgios Pisides. Bemerkungen zu einer Studie von Paul Speck*. In: *Byzantinische Forschungen* roč. 9, 1985, s. 172.

ticky opisuje záverečnú časť celej operácie: „*barbar vrhol do lodí množstvo Slovanov a premiešal ich s Bulharmi, mal totiž lode vydlabané v tvare čiaš, takže k pozemskej pridal vojnu námornú*“.¹⁴ Pisidove slová opätovne potvrdzujú, že primárnym kaganovým zámerom bolo uskutočnenie výsadku na nechránenom pobreží Zlatého rohu. Slovanské lode poslúžili ako transport, pomocou ktorého by bolo možné prepraviť na breh elitné sily ťažkoodencov.

Na tomto mieste treba povedať, že nešlo o prvý takýto pokus. O podobný kúsok sa kedysi dávno už pokúsili turkickí Kutriguri, ktorí na prelome rokov 558/559 využili tuhú zimu, prekročili zamrznutý Dunaj a neočakávane vpadli na byzantské územie. Jedna ich skupina sa dostala až na juh do Trácie a priblížila sa k polostrovu Chersonesos, neskôr nazývaného aj Gallipolským. Prístup k nemu od dávnych čias bránila zhruba šesťkilometrová priečna hradba, ktorá siahala od Egejského mora až k Dardanellskej úžine.

Kutrigurom a pravdepodobne aj Slovanom, ktorí sa tejto výpravy zúčastnili, sa nijako nedarilo zdolať túto hradbu pomocou rebríkov či iných zariadení.¹⁵ Napokon sa rozhodli vyskúšať ešte jeden spôsob – ako píše historik Agathias – smelý, nerozumný a nebezpečný. Zobierali veľké množstvo kusov trstiny, ktorú za pomoci špagátov zviazali dokopy, čím vytvorili množstvo stohov. Na oboch koncoch a v strede cez ne naprieč položili drevené brvná a celú konštrukciu pevne zviazali. Každé z takýchto narýchlo zhotovených plavidiel mohlo pojať štyroch mužov. Kutriguri a Slovania takto zostrojili asi stopäťdesiat pltí, na ktoré nalodili približne šesťsto mužov. Na zvýšenie plavbyschopnosti boli plte vpredu zaokrúhlené a po oboch stranách opatrené vidlicami a podperami pre veslá.¹⁶

Kutriguri spustili tajne plte na more a snažili sa obísť pevnostný múr, ktorý siahal až do hlbokých vôd zálivu.¹⁷ Ich plán bol prostý a Agathias ho veľmi jasne opisuje – dúfali, že po tomto manévri sa bezpečne vylodia na nechránenom priestore za hradbou.¹⁸

Veliteľ tamojšej posádky Germanos čelil teda podobnej hrozbe ako neskôr patrikios Bonos počas avarského útoku. V roku 559 však bol protivník vo väčšej nevýhode kvôli vratkosti pltí a otvorenému moru. Germanos sa rovnako ako Bonos dozvedel o príchode improvizovanej „flotily“ prostredníctvom zvedov. Okamžite pripravil približne dvadsať ľahkých lodí, na ktoré nalodil vojakov v pancieroch s lukmi a štítmami. Plavidlá opatril tiež hákmi a skrýl za mysom, aby ich protivník nemohol spozorovať. Keď plte oboplávali pevnostný múr, Germanos spustil byzantské lode, ktoré sa rýchlym pádlovaním priblížili k nepriateľovi. Svojimi zašpicatenými predkami udreli na trstinové plavidlá s veľkou silou. Razantnosť útoku znásobilo vlnobitie, ktoré svojimi pohybmi spôsobili byzantské lode. Germanovi vojaci vzápätí poskákali na plte a dokončili dielo skazy. Podľa Agathia ho nikto z nepriateľov neprežil.¹⁹

Lahkomyselní Kutriguri a Slovania nerátali s nečakaným útokom byzantských lodí. To však nemožno povedať o Avaroch, ktorí museli už od počiatku obliehania vedieť, že sa im do cesty postaví hliadkujúce byzantské lode. Kagan akiste hodlal urobiť všetko preto, aby cez ne prerazil. Slovanské monoxyly, ktoré poslal do boja, preto pravdepodobne zaútoči-

14 GEORGIOS PISIDES: *Bellum avaricum*, v. 409-412.

15 AGATHIAS: *Historiae*, V.21. ed. R. Keydell, *Agathiae Myrinaei Historiarum libri quinque*, Berolini 1967.

16 AGATHIAS: *Historiae*, V.21.

17 K celkovej štruktúre tejto hradby pozri PROCOPPIUS: *De aedificiis*, IV.10.15, ed. J. Haury und G. Wirth. Leipzig 1964. Pozri tiež GREATREX, G.: *Procopius and Agathias on the Defences of the Thracian Chersonese*. In: *Constantinople and its Hinterland*. Papers from the Twenty-Seventh Spring Symposium of Byzantine Studies, Oxford, April 1993, ed. C. Mango and G. Dagron. *Variorum* 1995, s. 125-127.

18 AGATHIAS: *Historiae*, V.22.

19 AGATHIAS: *Historiae*, V.22.

li pred východom slnka. Ak sa mal výsadok podariť, musel byť uskutočnený neočakávane a hlavne rýchlo.

Pri opise slovanských člnov prinášajú Theodoros Synkellos i Georgios Pisides cenný detail. Prvý z menovaných vo svojej kázni dva razy zdôrazňuje, že kaganovi sa podarilo pomocou monoxylov premeniť vody zálivu na súš. Synkellos to najskôr uvádza v súvislosti so začiatkom celého obliehania a potom pred rozhodujúcim útokom na mesto.²⁰ Počas záverečného dejstva útoku v Zlatom rohu zasa Pisides uvádza, že útočníci „*rozťahli svoje vydlabané lode na spôsob rybárskej siete*“.²¹ S najväčšou pravdepodobnosťou sa Slovania do ústia Zlatého rohu prepravovali na monoxyloch, ktoré boli k sebe navzájom pripevnené.²² Nejednoznačná Pisidova správa pripúšťa dve možné interpretácie: Slovania mohli byť zviazať niekoľko monoxylov dokopy a vytvoriť niečo na spôsob katamaranov, resp. plti, alebo monoxyly spojili navzájom do šírky a vyplnili celé priestranstvo Zlatého rohu.²³ Niečo podobné vymysleli už ich predkovia počas obliehania Solúna: v roku 586 sa pokúsili vniknúť do neopevneného prístavu údajne pomocou širokej drevenej „zeme“. Išlo zrejme o improvizovanú drevenú konštrukciu pripomínajúcu mólo, ktorú sa však obrancom Solúna vtedy podarilo nejakým spôsobom zneškodniť a uvoľniť na otvorené more.²⁴ Spojené monoxyly používali Slovania už počas druhého veľkého útoku na Solún v roku 616.²⁵ Takzvané „*zviazané plavidlá*“ Slovania využili aj počas ďalších útokov na Solún v druhej polovici 7. storočia.²⁶

Slovanské lode postupovali usporiadane k ústiú zálivu a nehlukne brádzili plytké vody. Byzantské plavidlá však boli pripravené. Posádky monoxylov priplávali na dostrel byzantských lodí a s bojovým pokrikom na perách sa vrhli na protivníka. Tento počiatočný útok bol taký prudký, že dokonca spôsobil zakolísanie byzantskej obrany. Rozhodujúca fáza bitky sa odohrala niekde v priestore brachialia Zlatého rohu a prilahlým úzkym pásom nechráneného pobrežia Blachern. Žiaľ, podrobnosti, ktoré sa nám zachovali, sú už naplno presiaknuté legendárnymi prvkami. Kľúčový prameň – správa o obliehaní má aj v tomto prípade medzeru a informuje až o záverečnom dejstve celej drámy. Pôsobivý obraz bitky i jednotlivé osudy útočníkov nám zato podáva Georgios Pisides: „*A keď títo všetci na základe spoločného dohovoru s krikom napadli naše lode, v tom okamihu sa viditeľná bitka stala neviditeľnou. Nazdávam sa, že len Bohorodička jediná napínala luky, udierala do štítov a s neviditeľným zásahom vstúpila do bitky, strieľala, zraňovala, rozdávala protiúderu mečom, obracala a topila člny, a spravila pre všetkých príbytkom morskú hladinu.*“²⁷

Básnik opisoval skazu nepriateľov na základe správ očitých svedkov, ale pretvoril ju na umelecký obraz, v ktorom popustil uzdu vlastnej fantázii: „*Tu niektorý z nich vypadol z lo-*

20 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 308.8-9.

21 GEORGIOS PISIDES: Bellum avaricum, v. 444.

22 Pozri PERTUSI, A.: *Giorgio di Pisidia: Poemi I.* (Studia patristica et byzantina VII. Ettal 1959, s. 223. K možným spôsobom upevnenia člnov pozri NOVOTNÝ, B.: Nejstarší plavidla na českých vodách. In: *Národopisný věstník československý*, roč. 32, 1951, 1-2, s. 263-269; takisto tiež HRUBÝ, V.: Staroslovanské čluny na našem území. In: *Z dávných věků I*, roč. 1947 – 1948, s. 119-136.

23 Pozri v tejto súvislosti interpretáciu Pisidovho termínu u HOŠEK, R.: Slawische Schiffe bei Konstantinopolis i. J. 626. In: *Les études balkaniques tchécoslovaques V.* Prague 1974, s. 103. Porovnaj tiež MIRACULA SANCTI DEMETRII, ed. P. Lemerle: *Les plus anciens recueils des miracles de Saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans.* I. Paris 1979, I.14.145. Počas prvého avarsko-slovanského útoku na Solún roku 586 zaútočili Slovania na mestský prístav navzájom spojenými loďami. Autor MSD charakterizuje túto konštrukciu doslovne ako „širokú drevenú zem“.

24 MIRACULA SANCTI DEMETRII, I.145.

25 Tamže, II.242.

26 Tamže.

27 GEORGIOS PISIDES: Bellum avaricum, v. 448-461.

*de, pokúšal sa plávať, no bol chytený. Druhý zasa dúfal v svoju spásu, predstieral mŕtveho vo vode, no pri tom sa utopil. A ďalší z nich sa tajne skrýl za kýlom, ako za vežou a dlhý čas v čakani musel znášať príkoria.*²⁸

Porážka Slovanov bola veľká, i napriek nespornému zveličovaniu súdobých byzantských autorov. Čoskoro sa vody Zálivu sfarbili do ohnivočervena, no tentoraz pôsobivý obraz nevytvorili zapadajúce lúče slnka, ale krv padlých. Bezvládne telá a prázdne monoxyly, ktoré bezcieľne krúžili dookola, pokryli celú šírku zálivu. „A bolo hrozné zočiť onen najväčší zázrak, keď sa celý prístav premenil na súš od mŕtvych tiel a prázdnych monoxylov a dookola pretekal krvou“ – poznamenal Theodoros Synkellos.²⁹

V čase záverečného dejstva námornej bitky sa obrancovia mesta chopili iniciatívy. Arménske oddiely, ktoré asi poslal na pomoc cisár Herakleios, učinili výpad zo severného sektora blachernských hradieb. Ich útok smeroval na pláň pri zálive, kde sa nachádzal Kostol svätého Nikolaia a príľahlá kolonáda so stĺporadím.³⁰ Je možné, že v čase námorného útoku Slovanov na túto časť hradieb stále dorážala časť kaganových síl. Arméni vyšli na pláň pred mestskými hradbami a úmyselne zapálili drevené baraky. Či však Bonos vydal toto nariadenie, aby zmiatol posádky monoxylov, už isté nie je.³¹ Skôr sa zdá, že Arméni podpálili obydlia preto, aby prinútili útočiacie vojsko na ústup. K požiaru však došlo až v čase, keď slovan-ské lode už svoju bitku prehrali a zvyšná časť ich posádok sa snažila spať plávaním k brehu zálivu. Ohne na pláni na prvý pohľad naznačovali, že sú dielom kaganových síl. Keď Slovania priplávali k brehu, presvedčili sa o krutom omyle. Boli vyčerpaní bojom a plávaním, takže väčšina z nich sa na brehu stala ľahkou korisťou Arménov.³² Niektorí údajne doplávali k opačnému brehu a rozprchli sa na príľahlé pahorky.³³ Ďalší spolubojovníci už také šťastie nemali. Podarilo sa im síce doplávať k miestu, kde stál sám avarský kagan, no ten ich nechal bez milosti zmasakrovať.³⁴

Zvyšok Slovanov sa „zdvihol a odišiel“.³⁵ Kagan im v odchode nebránil. Niektorí Slovania snád prišli so svojimi náčelníkmi pod múry Konštantínopola viac-menej dobrovoľne pod príslubom zisku bohatej koristi. Brutálny kaganov zákrok nimi mohol otriast' do tej miery, že sa rozhodli ukončiť spoluprácu a odtiahnuť.³⁶ Všeobecný zmätok a veľkosť porážky musela v každom prípade demoralizovať vnútorne nepevné a etnicky rôznorodé avarské vojsko. Už autor Maurikiovho *Strategikonu* poukazoval na labilitu nomádskej hordy, ktorá sa skladala z množstva rôznorodých častí. Autor príručky to vyhodnotil ako jednu z najväčších vojenských slabín Avarov.³⁷

28 GEORGIOS PISIDES: *Bellum avaricum*, v. 466-472.

29 THEODOROS SYNKELLOS: *De obsidione Constantinopolis*, s. 311.35-37.

30 CHRONICON PASCHALE, s. 724.11f.

31 TSANGADAS, ref. 5, s. 30.

32 CHRONICON PASCHALE, s. 724.13-15.

33 THEODOROS SYNKELLOS: *De obsidione Constantinopolis*, s. 311.37-38.

34 CHRONICON PASCHALE, s. 724.15-18.

35 CHRONICON PASCHALE, s. 725.6-8.

36 IVANOV, S. A.: *Paschalnaja chronika*. In: *Svod drevnejšich pismennych izvestij o slavjanach II (VII – IX vv.)*, ed. S. A. Ivanov, G. G. Litavrin, V. K. Ronin, Moskva, 1995, s. 82; CURTA, F.: *The Making of the Slavs. History and Archaeology of the Lower Danube Region*, c. 500-700, Cambridge 2001, s. 109.

37 Pozri MAURICII STRATEGICON, XI.2.74-78, ed. T. Dennis, Mauricii Strategicon, Wien 1981.

PATRIKIOVA LEŤ A NEBESKÁ SKAZA FLOTILY

Rozhodujúci podiel na víťazstve patrila nesporne patrikiovi Bonovi. Jeho vojenské schopnosti vychvaľovali už súčasníci, avšak definitívnu aureolu hrdinu nadobudol až v kronike patriarchu Nikefora z 9. storočia. Nie je jasné, z akých prameňov čerpal kronikár tieto informácie. Isté je, že sa neopieral o žiadnu zo zachovaných súdobých správ. Všeobecne sa usudzuje, že pre toto obdobie mal Nikeforos k dispozícii len jeden prameň – pravdepodobne konštantínopolskú kroniku dovedenú do roku 641.³⁸ Ak by to bolo tak, potom by išlo o pomerne súdobé dielo, ktoré by mohlo byť doplnením primárnych prameňov k avarskému útoku. Ak sa však pozrieme na Nikeforovu správu pod kritickejšim uhlom, zistíme, že autor, z ktorého čerpal, nemal o daných veciach veľký prehľad ani znalosti. Ponúka informácie, ktoré sú kombináciou jednoduchých kronikárskych záznamov a triviálnych historiek, ktoré kolovali vtedy v hlavnom meste. To sa týka aj správy o avarskom útoku. Bezpochyby predstavuje neoficiálny pohľad, ktorý vznikol s istým časovým odstupom. O útoku Avarov neznámy zdroj prezrádza iba to, že proti mestu prichystali početné obliehacie zariadenia, ktoré zničila božia sila. Až rozhodujúci útok na desiaty deň sa tu opisuje podrobnejšie:

Avari priviezli množstvo Slovanov a využili ich za spojencov a dali im znamenie, že akonáhle uvidia zapálené ohne pri vonkajšej hradbe blačernského opevnenia (tej čo sa nazýva Pteron), mali aj oni hneď vyraziť spolu s monoxylmi, aby svojimi loďami znepokojovali mesto, zatiaľ čo by sa [Avarom] naskytila príležitosť vyliezť na hradby a dostať sa do vnútra mesta. Dozvedel sa však o tom patrikios Bonos, ktorý vyzbrojil diéry a triéry a pristál na tom mieste, kde bol daný signál. Rovnako tak poslal diéry aj k protiľahlému brehu [zálivu] a nariadil im, aby ihneď zapálili ohne. Keď ich Slovania uvideli, vyplávali z rieky zvanej Barbysos a priblížili sa k mestu. Avšak títo [byzantskí námorníci] vytiahli proti nim, a po tom, ako ich dostali do stredu, okamžite ich usmrtili, takže morská voda sa od toľkej krvi zafarbila do červena. Medzi trupmi mŕtvych sa objavili aj slovanské ženy.³⁹

Centrálnym motívom Nikeforovej verzie je leť patrikia Bona, vďaka ktorej obrancovia porazili slovanskú flotilu. S jeho líčením udalosti súhlasili i mnohí súčasní historici.⁴⁰ Ar-

38 MANGO, C.: *Nikephoros Patriarch of Constantinople Short History*. Text, Translation, and Commentary, (= Corpus Fontium Historiae Byzantinae 13). Washington D. C. 1990, s. 14.

39 NIKEPHOROS: *Breviarium*, c. 13.

40 Pozri napríklad TSANGADAS, ref. 5, s. 84; VAN DIETEN, ref. 12, s. 169-171; HOWARD-JOHNSTON, J.: The Siege of Constantinople in 626. In: *Constantinople and its Hinterland*. Papers from the Twenty-Seventh Spring Symposium of Byzantine Studies, Oxford, April 1993. Ed. C. Mango and G. Dagron. Variorum 1995, s. 140-141. Franjo Barišić (ref. 11, s. 387) predpokladá dva falošné ohne; jeden na začiatku celej akcie v súlade s Nikeforovou správou, zatiaľ čo druhý v ďalšom priebehu útoku, podľa informácie z *Velkonočnej kroniky*. Skeptické stanovisko k Nikeforovej správe zastáva Walter Pohl, podľa ktorého by potom Slovania sa nechali dvakrát zmiať úplne rovnakým trikom. Pozri POHL, W.: *Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567-822*. München 1988, s. 253, taktiež s. 428, pozn. 53. Nikeforovu verziu odmietol aj Paul Speck, ktorý upozorňuje na množstvo logických lapsusov a interpretačných problémov kronikárovej správy. Problematickejšie sú už jeho špekulácie ohľadom topografie konštantínopolských opevnení. Rovnako tak tvrdenie, že Herakleiova hradba, ktorou sa prehradila zvyšná časť mesta pozdĺž zálivu, stála už počas avarského obliehania. Pozri SPECK, P.: *Das geteilte Dossier: Beobachtungen zu d. Nachrichten über d. Regierung d. Kaisers Herakleios u. d. seiner Sohne bei Theophanes und Nikephoros*. (= Poikila Byzantina IX) Berlin 1988, s. 301-315.

gumentačne sa ho pokúsil podporiť najmä Luis Van Dieten. Podľa neho nemohli Slovania presne rozpoznať, že oheň nehorí na správnej strane zálivu. Keď tam potom prišli, spoznali, že sa pomýlili, a tak im druhý signál na opačnej strane Zlatého rohu musel pripadať ako záchrana.

Avšak sotva možno predpokladať, že by slovanská flotila zviazaných monoxylov s obmedzenou schopnosťou manévrovania brázdila vody zálivu sem a tam a nechala sa pomýliť ohňami, ktoré horeli na opačnej strane i za zlého počasia.

Podme sa však pozrieť ešte raz na Nikeforovu správu. Úvod je zdanlivo logický a zapadal by do priebehu posledného dňa obliehania. Slovania sa s Avarmi dohodli na spoločnom signále.⁴¹ Aj druhý údaj zodpovedá skutočnosti, pretože Slovania skutočne vyplávali z miesta, kde sa rieka Barbysses stretáva so zálivom Zlatého rohu. Poznávacím znamením útočníkov mali byť ohne zapálené na pláni, na ktorej sa nachádzala, ako kronikár udáva, blachernská proteichisma, teda doslovne vonkajšia hradba. Táto informácia je ale značne problematická. V čase avarského útoku chránil totiž Blacherny iba jednoduchý priečný múr. Až na začiatku 9. storočia nechal cisár Leon V. vybudovať aj vonkajšie opevnenie, aby zlepšil obranyschopnosť Blachern.

Nikeforos ďalej uvádza, že po signáli od Avarov pri blachernskej hradbe, mali vyraziť monoxyly, aby zaútočili na mesto od severozápadnej strany. Aj táto pasáž potvrdzuje, že slovanský útok na neopevnenú časť blachernského pobrežia mal byť zastieracím manévrom, ktorý by umožnil Avarom zdolať slabšiu blachernskú hradbu.

Nikeforos hovorí, že keď sa Bonos dozvedel o tejto lesti, nechal pripraviť byzantské lode a pristál na mieste, kde bol daný signál. Prečo tak urobil, už kronikár neobjasňuje. Zjavne však malo ísť o opatrenie, ktoré malo zabrániť monoxylom, aby sa vylodili na nechránenej pláži. Nikeforos však uvádza, že Bonos zapálil ohne aj na protiláhlej strane zálivu, aby zmiatol Slovanov. Čo by však týmto krokom dosiahol? Ak sa posádky monoxylov dohodli s Avarmi na signáli pri blachernskej hradbe, aký význam mohli mať zapálené ohne na opačnom brehu?

Byzantské lode vytvorili defenzívnu líniu a zaujali trvalé postavenie. Útok slovanských monoxylov Nikeforos podáva ako prekvapujúci ťah kagana. V skutočnosti s ním musel Bonos rátať už od počiatočných dní obliehania. Byzantské lode boli na útok pripravené a úspech monoxylov mohol viesť len cez prerazenie ich radov.

Očítí svedkovia obliehania o Bonovom triku nevedia nič. Takéto mlčanie by sa ešte dalo vysvetliť u Theodora Synkella, ktorý pripisuje záchranu mesta výhradne Panne Márii. No nespomína ju ani epický básnik, akým bol Georgios Pisides, hoci na iných miestach vyzdvihuje Bonove aktivity počas obrany mesta. Najväčším problémom pri overovaní Nikeforovej správy je, že oficiálna správa o obliehaní, zachovaná vo Velkonočnej kronike, má práve na tomto mieste medzeru. Avšak jej zvyšná časť hovorí o tom, že Slovania sa nechali pomýliť ohňom, ktorý zapálili arménski obrancovia Konštantínopola pred blachernskou hradbou. Zo strany obrancov síce asi nešlo o zámer, avšak v konečnom dôsledku táto akcia znamenala zničenie zvyšných Slovanov, ktorým sa podarilo doplávať na príľahlý breh. Táto udalosť sa asi stala východiskom správy, ktorú v podobe neskoršej legendy ponúka patriarcha Nikeforos.

41 Nikeforos doslovne hovorí o tom, že Avari dali Slovanom znamenie, čo (ako upozornil už Paul Speck) nezníe príliš logicky. Zdá sa, akoby kronikár buď excerpoval svoj informačný zdroj, alebo mal problémy s jeho čítaním. V Nikeforovej predlohe sa muselo hovoriť o dohodnutí spoločného plánu Avarov so Slovanmi a až potom o jeho forme, teda signálnych ohňoch. Pozri SPECK, ref. 40, s. 300-301.

Na druhej strane očítý svedok útoku, Theodoros Synkellos, hovorí, že byzantské lode nevydržali počiatkový nápor a zakolísali. Ďalej dodáva, že protivník by získal „*bezpečný prístup*“, ak by lode nepotopila Mária pred svojím chrámom v Blachernách. Georgios Pisides zasa uvádza, že v momente útoku slovanských monoxylov na byzantské plavidlá, sa viditeľná (zjavná) bitka stala neviditeľnou. Aj on spomína, že Mária sama vybojovala tento boj, pretože topila člny, ktorých príbytkom sa stala morská hladina. Ako výslovne konštatuje „*takto našli vydlabané člny z prinútenia prístav v búrke*“.⁴² O niečo ďalej opätovne veľavravne konštatuje „*jednako ale morská búrka potopila všetkých oných ako jednu loď*“.⁴³ Napriek básnickej licenci tu nesporne ide o konkrétny obraz, ktorý autor iba prikrášľuje poetickými prostriedkami.⁴⁴ Aj oficiálna správa o obliehaní udáva, že „*kagan utrpel v jedinom okamihu pád prostredníctvom mora*“.⁴⁵ Búrka teda nebola iba legendárnym motívom, ale skutočným prírodným úkazom, ktorý vysvetľuje náhlu skazu slovanskej flotily.⁴⁶ V nečakane rozbúrených vodách zálivu nemohli slovanské lode dobre manévrovať. O to viac, že boli kvôli väčšej stabilite a údernosti navzájom zviazané. Ak sa zamyslíme nad stabilitou týchto plavidiel, stačí, keď si opätovne pripomenieme Agathiovu verziu, ktorá hovorí o útoku slovanských plti na byzantskú posádku pri Chersone. Tieto plavidlá sa stali nestabilnými už pri prudších pohyboch vesiel byzantských lodí, ktoré im vyrazili naproti. Čo potom mohla spôsobiť aj krátka búrka, si môžeme ľahko domyslieť. Na druhej strane, byzantské lode boli v lepšej pozícii. Rozhodne boli skutočnými loďami, ktoré boli schopné ustáť búrku aj na otvorenom mori, nieto ešte vo vodách zálivu. Navyše, ako sme uviedli, pravdepodobne ich zaistovali reťaze, pretože vytvárali obrannú bariéru proti prieniku monoxylov. Veľkonočná kronika hovorí, že zvyšní Slovania doplávali ku Kostolu svätého Nikolaia, čo by znamenalo, že byzantské lode vôbec neopustili svoje pozície. Zjavne teda museli stáť na jednom mieste, pretože sa pri tomto kostole spomínajú už na začiatku celého obliehania.

Po skončení búrky byzantskí námorníci „*dokončili*“ zvyšnú prácu. Nikeforovu verziu zničenia lodí pravdepodobne potvrdzuje poškodený zvyšok správy o obliehaní vo Veľkonočnej kronike. Po veľkej medzere, ktorú zapríčinila strata jedného listu, sa tu píše nasledovné: „..... *potopili do mora a zahubili množstvo Slovanov, čo sa nachádzali v monoxyloch*“.⁴⁷ V nezachovanom texte sa asi hovorilo o byzantských námorníkoch, ktorí potopili slovanské lode.

Nie je však bez zaujímavosti, že nikto z byzantských súdobých autorov nepripisuje zásluhy v morskej bitke byzantským silám. Theodoros Synkellos i Georgios Pisides, samozrejme, vyzdvihujú úlohu Bohorodičky, no bolo by niečo také možné, ak by nedošlo k neočakávanému obratu v bitke? Synkellos priznáva úporný boj a dokonca hovorí o prerazení byzantských radov Slovanmi: „*Veľmi jasne sa ukázalo, že Panna jediná vybojovala tento zápas a získala víťazstvo, pretože tí, ktorí bojovali na mori na našich lodiach, sa obrátili na útek jediným útokom množstva protivníkov*“.⁴⁸

Synkellos tvrdí, že byzantské lode zakolísali a veľa nechýbalo, aby poskytli ľahký prístup

42 GEORGIOS PISIDES: *Bellum avaricum*, v. 462-463.

43 Tamže, v. 473-474.

44 Opačný názor zdieľa Agostino Pertusi (ref. 22, s. 223), podľa ktorého Pisides hovorí o búrke len metaforicky, čím má na mysli bojový virvar, ktorý znemožňoval navigáciu monoxylov určených primárne pre riečnu plavbu.

45 CHRONICON PASCHALE, s. 724.18-20.

46 Porovnaj ZUCKERMAN, C.: *Learning from the Enemy and More: Studies in Dark Centuries Byzantium*. In: *Millennium 2*, 2005, s. 113.

47 CHRONICON PASCHALE, s. 724.

48 THEODOROS SYNKELLOS: *De obsidione Constantinopolis*, s. 311.21-23.

nepriateľom. Slovanské monoxylly teda rozrazili byzantské rady a takmer sa vylodili v slabo chránenej blachernskej štvrti. Autor kázne dokonca tvrdí, že podľa mienky niektorých ľudí sa byzantskí námorníci obrátili na ústup nie zo strachu pred nepriateľom, ale kvôli príkazu Bohorodičky. Panna im vraj prikázala predstierať útek, aby Slovania utrpeli porážku práve pred jej chrámom v Blachernách. História tu prechádza v mýtus, ale treba si všimnúť fakt, že autor opäť potvrdzuje zjavné zakolísanie byzantských radov.⁴⁹ Z prameňov vieme, že záľiv strážili nie vojenské, ale civilné plavidlá a ich posádky zväčša tvorili námorníci, a nie profesionálni vojaci. Navyše nemohlo ísť o príliš veľké plavidlá. Ani civilné lode (podobne ako vojenské) už v ničom nepripomínali svoje veľkokapacitné antické predchodkyne.⁵⁰

Všetko teda nasvedčuje tomu, že o osude bitky, nie však obliehania, skutočne rozhodol prírodný živel. Byzantínci začali víťazstvo okamžite interpretovať ako Máriin zázrak – o to viac, že sa uskutočnil pred Blachernským chrámom, ktorý jej bol zasvätený.

Synkellos ospravedľňuje zaváhanie byzantských posádok v čase morského streda a činí ich tak nástrojmi Márie. Takúto schému už raz využil, a to pri opise úspešného výpadu byzantských síl proti Slovanom zhromaždeným v priestore kláštora Pege.⁵¹ Medzi zmienenými príkladmi je však zásadný rozdiel. V prvom Mária ničí protivníka, skrz ruky vojakov. To znamená, že porážku protivníkovi spôsobili byzantskí vojaci, hoc aj vedení neviditeľným pokynom Bohorodičky.⁵² Nič také sa však neobjavuje pri Synkellovom opise morskej bitky. Boj vybojovala iba Mária, ktorá „*povstala vo svojej sile a moci*“.⁵³ Ak by nezasiahla, byzantské posádky by dopustili výsadok Slovanov. Synkellova výpoveď sa v zásade zhoduje s Georgiom Pisidom, ktorý rovnako tak tvrdí, že bitku vybojovala sama Bohorodička.

Synkellos svoju kázeň predniesol k prvému výročiu víťazstva, teda 7. augusta roku 627, pred mnohými účastníkmi bojov, vrátane námorníkov. Statoční muži by sotva akceptovali jeho slová, ak by neboli v súlade so skutočnosťou, že bitku nedokázali vyhrať oni, ale neviditeľná božia sila.⁵⁴

PREČO AVARI NEUSPELI?

Avarský kagan pozoroval desivý zánik svojej flotily z vyvýšeného pahorku v prítomnosti vybranej jazdy. Svoj zrak upieral na záľiv posiaty mŕtvymi telami a prevrátenými monoxylmi. „*Zločinný tyran sa sám stal očitým svedkom potupy, ktorou ho naplnila Panna, a služobníkom svojej vlastnej záhuby*“ – ako víťazoslávne ohlasoval Theodoros Synkellos.⁵⁵ Byzantskí vojaci medzitým vyčisťovali vody záľivu, ktorý sa zaplnil plávajúcimi mŕtvolami. Za asistencie obyvateľov mesta vyhodili všetky monoxylly na súš a začali ich znášať na vopred určené miesto, aby ich mohli zapáliť.⁵⁶ Rozzúrený kagan sa pri pohľade na toľké straty údajne udie-

49 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 311.29-31.

50 Pozri COSENTINO, S.: Constans II and the Byzantine Navy. In: *Byzantinische Zeitschrift*. 100, 2007, 2, s. 581-583.

51 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 306.1-4.

52 Tamže.

53 Tamže, s. 311.25-26.

54 ZUCKERMAN, ref. 46, s. 113.

55 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 312.1-2.

56 Tamže, s. 312.5-7; CHRONICON PASCHALE, s. 724.20.

ral do hrude a tváre.⁵⁷ Potom prikázal odtiahnuť od hradieb všetky obliehacie stroje a odišiel do tábora, kde nariadil ich rozobratie.⁵⁸

Správu o nečakanom víťazstve v Zlatom rohu čoskoro doručili poslovia oddielom na theodosiánskych hradbách. Triumf obrancov znásobovalo množstvo nepriateľských hláv na kopijách, ktoré prinášali patrikiovi Bonovi.⁵⁹ Byzantínci posmelení týmito zvestami otvorili brány a hnali sa s bojovým pokrikom do tábora nepriateľa. Dokonca aj ženy a deti vybehli z mesta a ocitli sa za nepriateľskou líniou. Avšak Bonos prikázal, aby sa vojsko i dav vrátili naspäť do bezpečia mestských hradieb.⁶⁰

Po západe slnka kaganovi muži najskôr odstránili kože z obliehacích zariadení a následne ich podpálili.⁶¹ Pozdĺž celých suchozemských hradieb horeli ohne, ktoré sa zlievali do veľkej zápalnej hranice. Celú noc „žiarilo celé nebo ohňom a väčšia časť nasledujúceho dňa bola plná dymu, takže nebolo vidieť ani mesto ani more.“⁶² Ohnivé predstavenie pozorovali najvýznamnejší hodnostári mesta, ktorí stáli pred Zlatou bránou, vzpínali ruky a prelievali ďakovné slzy.⁶³

Porážka v Zlatom rohu symbolicky zlomila avarskému kaganovi väzy. Pre Byzantíncov sa stala najväčším zázrakom Panny Márie – o tom vtedy nikto nepochyboval. Dokonca aj bezbožný kagan údajne zazrel „neznámu ženu nosiacu vznešené rúcho, ktorá ako jediná obiehala hradby“.⁶⁴ Z vojenského hľadiska spôsobilo neúspech celého obliehania viacero faktorov, avšak len niektoré z nich možno radiť medzi kľúčové. Sám kagan uviedol ako hlavnú príčinu svojho odchodu problémy so zásobovaním a zlým načasovaním celého útoku. Obyvateľom mesta oznámil toto: „nenamýšľajte si, že odchádzam kvôli strachu, ale kvôli stenčeniu zásob a preto, že som na vás nezaútočil vo vhodnom čase. Odchádzam a postarám sa o zásoby a prídem, aby som vám spôsobil to, čo vy mne.“⁶⁵

Kaganovo vojsko však ku Konštantínopolu už nikdy neprišlo. Hovoril tentoraz avarský vodca pravdu, alebo iba zakrýval skutočný stav vecí? Podľa niektorých platí prvá možnosť a Avari vskutku odtiahli kvôli nedostatku potravy.⁶⁶ Často sa hovorí o notorických problémoch Avarov so zásobovaním, avšak zachované príklady skôr poukazujú na opak tohto tvrdenia. Ako typický príklad sa spomína obliehanie Solúna z roku 586, počas ktorého útočníci zakrátko spotrebovali všetku potravu a za týždeň svoj pokus ukončili.⁶⁷ Lenže toto obliehanie bolo dielom samostatne operujúcich Slovanov, zatiaľ čo Avari zostali v úzadí. Kagan Slovanov k útoku podnietil príslubom ľahkej koristi, pretože veľkú časť obyvateľov skosil v tom čase mor.⁶⁸ Na druhej strane nemáme príklady, kedy mali Avari problémy so zásobovaním. Na rozdiel od Germánov nikdy nepožadovali od ríše obilie, čo svedčí o pomerne dobrej potravinovej základni v kaganáte.

57 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 312.4-5.

58 Tamže, s. 312.31-39; CHRONICON PASCHALE, s. 724.20-725.3.

59 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 312.5-11.

60 Tamže, s. 312.23-27.

61 Tamže, s. 312.30f; CHRONICON PASCHALE, s. 725.3-5.

62 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s.312.36-40.

63 Tamže, s. 312.39-313.4.

64 CHRONICON PASCHALE, s. 725.9-11.

65 Tamže, s. 725.11-15.

66 BARIŠIĆ, ref. 10, s. 392; KAEGI, W.: *Heraclius – Emperor of Byzantium*. Cambridge 2003, s. 140.

67 POHL, ref. 40, s. 256; rovnako tak aj BÓNA, I.: Die Awarenfeldzüge und der Untergang der byzantinischen Provinzen an der Unteren Donau. In: *Kontakte zwischen Iran, Byzanz und der Steppe in 6.-7. Jh.* Hrsg. Cs. Bálint, Varia Archaeologica Hungarica IX, Budapest 2000, s. 169.

68 MIRACULA SANCTI DEMETRII, I.13 117.

Už trojročná blokáda Sirmia naznačovala, že Avari môžu za istých podmienok dlhodo-
bo obliehať mesto i bez dostatočnej techniky. Sirmium sa napokon roku 582 vzdalo, pretože
útočníci zablokovali prísun byzantských posíl a zásob. Faktom však je, že kaganovo vojsko
neprikladalo technike obliehania spočiatku patričnú rolu a sústredilo sa najmä na bleskové
útoky proti slabšie chráneným cieľom. Od začiatku 7. storočia sa Avari museli prispôbiť
zmeneným podmienkam. V roku 618 dokázali obliehať Solún po dobu 30 dní. Kaganovo
vojsko i početní Slovania, ktorí si ho vtedy zavolali na pomoc, museli mať dostatok potra-
vín na prežitie. Konečný neúspech vtedy nezapríčinil hlad, ale neschopnosť zložiť mestské
hradby Solúna. V roku 626 strávil kagan v Trácii minimálne rovnaký čas, ak nie viac. Navy-
še prišiel v čase žatvy do pomerne úrodných oblastí, takže nemohol mať až také veľké probl-
émy so zásobovaním, aby kvôli nemu odtiahol za Dunaj.

V počiatkoch svojich vpádov na Balkán museli Avari počítať s protiúderom byzantskej
mobilnej armády, a preto nemohli napadnuté mestá obliehať dlho. Keď však cisár Herakle-
ios evakuoval zvyšky vojakov z Balkánu, Avarom takéto riziko už nehrozilo. Na druhej strane
ohrozené mestá akiste spevnili svoje hradby a možno sa posilnili niektorými vojenský-
mi dezertérmi. Nemohli sa už viac spoliehať na pomoc cisára, ale výhradne na vlastné sily
a podporu miestnych patrónov – svätcov.⁶⁹

Po skončení obliehania Konštantínopola kagan síce poukazoval na nedostatok potravy,
avšak sotva mohlo ísť o hlavný dôvod odchodu. Kagan naplánoval celé obliehanie v letných
mesiacoch, počas ktorých sa v úrodných tráckych nížinách nachádzalo dostatok poživne
na uspokojenie potrieb vojska i zvierat. Avari ovládali veľkú časť Trácie na čas minimál-
ne dvoch mesiacov, počas ktorých mohli zhromaždiť dostatočné množstvo krmiva.⁷⁰ Ar-
gumenty kagana boli v tomto prípade viac výhovorkou, než realitou.⁷¹ Ťažšie je už objasniť
jeho poukázanie na fakt, že nezaútočil na mesto vo vhodnom čase. Ak plánoval súčinnosť
s Peržanmi a ich prepravu cez Bospor, sotva by mu tento krok vyšiel aj pri skoršom príchode.
Už pred príchodom Šahrvarazovej armády byzantská flotila hliadkovala bosporskú úži-
nu, aby zabránila Peržanom dostať sa na druhý breh. Či by Avari prišli skôr alebo nie, spoje-
nie so Šahrvarazom mohli dosiahnuť len po zničení byzantských plavidiel, v lepšom prípa-
de v šikovnom manévri, v ktorom by sa im vyhli. Také niečo si vyžadovalo, okrem iného, aj
značnú dávku šťastia, ktorú Avari (presnejšie Slovania) jednoducho nemali.

Na úspech celej akcie bola potrebná dokonalá súčinnosť všetkých zúčastnených zložiek.
Problémy vyplývajúce z rôznorodosti kaganovho vojska sa v plnej nahote ukázali počas roz-
hodujúceho náporu na desiaty deň obliehania. Masaker veľkej časti porazených Slovanov
odhaľuje tvrdé metódy ovládania, avšak sotva možno veriť byzantským prameňom, kto-
ré kagana opisujú ako zmyslov zbavené zviera zaslepené vlastnou silou. Takéto vykreslenie
je viac byzantskou propagandou, než skutočným zhodnotením kaganových vodcovských
schopností.⁷² Z pohľadu celej akcie nemožno kaganovi uprieť organizačné schopnosti a lo-
gistiku. Ešte nikto pred ním takýto komplexný útok na Konštantínopol nepodnikol. Sústre-
denie sa na najslabšie časti mesta, pokus o zapojenie Peržanov do celej akcie, či snaha o sú-
činnosť pozemných a námorných oddielov, ukazujú istú dávku stratégie a premysleného

69 K tomuto problému pozri najmä WHITBY, M.: *Deus Nobiscum: Christianity, Warfare, and Morale in Late Antiquity*. In: *Modus Operandi: Essays in Honour of Geoffrey Rickman*, ed. J. Austin, J. Harries, and C. Smith London 1998, s. 191-208.

70 TSANGADAS, ref. 5, s.102-103.

71 Opačného názoru je István Bóna (ref. 67, s. 169-170).

72 Franjo Barišić (ref. 11, s. 393) do istej miery akceptuje správy byzantských autorov a označuje kagana za zlého stratéga v porovnaní s kaganom Bajanom.

plánovania. Otázne je, či Avari mohli zvládnuť takúto komplexnú operáciu s prostriedkami, ktoré mali k dispozícii.⁷³ Obliehacie stroje boli veľmi slabé na to, aby svojou strelbou zničili cimburie a vyhnali obrancov z hradieb. Na prerazenie hrubých múrov by Avari potrebovali podstatne silnejšiu artilériu, než ťahové trebuchety. Veľké starosti mohli obrancom urobiť obliehacie veže, ktorých bolo síce oveľa viac, než pri neskorších útokoch na byzantskú metropolu, ale konštrukciou a posádkou sa sotva vyrovnali nedostihnuteľným vzorom z antiky. S perzskými posilami by sa možno Avari pokúsili o podkopanie hradieb, umeniu, ktoré Peržania dokonale ovládali, ale je otázne, či by dokázali narušiť statiku takého veľkého opevnenia, akým boli theodosiánske hradby. Nedokázali to oveľa neskôr ani osmanskí Turci i napriek viacerým pokusom. V roku 1453 sa im to napokon podarilo, no predovšetkým vďaka delostrelectvu, početnej prevahe a istej dávke šťastia pri rozhodujúcom šturme na mesto.

Počas celého avarského obliehania nebola vážne poškodená nijaká z mestských brán, ani významným spôsobom narušená statika ohrozených úsekov opevnenia.⁷⁴ Po neúspešných pokusoch o prerazenie v strednej časti kagan zameral svoju pozornosť na slabšie blachernské opevnenia v zálive Zlatého rohu. Len tam – samozrejme v súčinnosti s loďami Slovanov – mohol mať istú nádej na úspech.

Dňa 6. augusta kagan celý deň zamestnával obrancov po celej dĺžke hradieb, aby na sklonku ďalšieho dňa udrel na slabo opevnené blachernské hradby. Avšak byzantské sily ho očakávali. Pre úspešný námorný výsadok Slovanov boli potrebné silnejšie plavidlá, než vydlabané člny. Slovania však takmer prerazili rady obrancov a možno by ohrozili predmestie od mora, ak by nedošlo k prudkej letnej búrke, ktorá dokonale zničila zviazané člny, zbavené akejkoľvek možnosti manévrovania.

Počas tohto útoku vsadil kagan všetko na jednu kartu, pretože jeho nepriateľom bol čas. Obyvatelia mesta vedeli o príchode byzantských síl pod vedením cisárovho brata Theodora. Už len táto skutočnosť sama osebe ich povzbudzovala v odpore a morálke, ktorá stúpala s každým dňom obliehania. Príchod byzantskej armády stihli byzantskí vyslanci hlásiť kaganovi už 2. augusta. Po skončení obliehania sa kagan dozvedel od byzantského vyslanca, komerkiaria Theodora, že toto vojsko prechádza cez Bospor. Vyslanec tlmočil slová patrikia Bona, ktoré magister odkázal kaganovi: „*doteraz som mal moc k rozhovorom a dohodám s tebou, teraz dorazil brat nášho najvznešenejšieho pána s Bohom ochraňovaným vojskom, a, hľa, prepravuje sa (na druhú stranu Bosporu) a nasleduje ťa do tvojej krajiny – tam rokujte medzi sebou*“.⁷⁵

Či to však bola skutočne pravda, nie je vôbec isté.⁷⁶ Ázijský breh naďalej kontrolovali Peržania, hoci je možné, že sa Theodoros preplavil východne od perzských síl a zostal v blízkosti Konštantínopola do ich odchodu.⁷⁷

Komerkiarova hrozba kaganovi sa však isto nenaplnila – byzantské vojsko sotva prenasledovalo Avarov do ich vlastnej zeme. Nie je vylúčené, že keď sa Theodoros dozvedel o porážke a odchode Avarov, obrátil sa na polceste a opätovne sa pridal k hlavným silám, ktoré cisár Herakleios sústreďoval na budúcoročnú ofenzívu proti Peržanom. Existencia Theodorovej armády a jej hrozba kaganovi bola jedným z rozhodujúcich momentov obliehania

73 KAEGI, ref. 66, s. 140.

74 TSANGADAS, ref. 5, s. 104.

75 CHRONICON PASCHALE, s. 725.6-10.

76 STRATOS, A. N.: The Avars' Attack on Byzantium in the Year 626. In: *Polychordia*. Festschrift Franz Dölger. Byzantinische Forschungen 2, 1967, s. 375.

77 HALDON, J.: *Byzantine Praetorians: An Administrative, Institutional and Social Survey of the Opsikion and Tagmata*. c. 580-900. Poikila Byzantina III. Bonn 1984, s. 434.

a účinným nástrojom byzantskej propagandy. Predstavitelia mesta často kamuflovali skutočný stav vecí a snažili sa zmiast' kagana. Typickou ukážkou tohto postoja bolo tvrdenie vyslancov, že v čase obliehania cisár Herakleios pustošil perzské územie.

POSLEDNÉ HODINY OBLIEHANIA

Kagan opustil okolie Konštantínopola v noci zo 7. na 8. augusta. Na mieste zostal len jeho zadný voj. Na druhý deň zostala v blízkosti hradieb len časť avarskej jazdy, ktorá až do jednej hodiny popoludní plienila byzantské predmestia. Avari spálili často spomínaný Kostol svätého Kosmu a Damiána pri brehu Zlatého Rohu.⁷⁸ Okrem toho im padol za obeť aj Kostol svätého Nikolaia, v blízkosti ktorého sa v predchádzajúcich dňoch viedli úporné boje.⁷⁹ Na tomto mieste sa v oficiálnej správe konštatuje, že útočníci vnikli aj do blachernského chrámu, avšak nedokázali poškodiť jeho vnútrajšok, kvôli priazni Boha a zásahu jeho presvätej Matky. Je to jediné svedectvo o prítomnosti nepriateľov v blachernskom chráme. Nepotvrdzujú ho ani ďalší dvaja kľúčoví svedkovia obliehania – Theodoros Synkellos a Georgios Pisides. Vzhľadom na to, že ide o oficiálnu správu, treba informáciu vo Velkonočnej kronike prikladať patričnú váhu, aj keď treba povedať, že mohlo ísť o neskorší príspevok redaktora kroniky. Kedy ale k uvedenému prieniku mohlo dôjsť? Sotva pri odchode avarského zadného voja, ktorý sa sústreďoval iba na pálenie predmestí. Zo suchozemskej strany chránila blachernský kostol hradba. Je teda málo pravdepodobné, že by ju Avari prerazili v záverečnej fáze obliehania. Nepotvrzuje to jednak žiaden z kľúčových prameňov, a navyše, ako sme už povedali, takýto útok by musel mať zničujúce následky pre samotný chrám i celé predmestie.⁸⁰ Avari by sa asi neuspokojili len s prehliadkou cenných relikvií. Oficiálna správa navyše nemenuje útočníkov a nedáva tento prienik jednoznačne do súvislosti s činnosťou avarského zadného voja v posledný deň obliehania. Do blízkosti chrámu sa tak najpravdepodobnejšie dostali zvyšky Slovanov, ktorým sa podarilo po porážke v zálive doplávať na breh. Jedine táto cesta bola otvorená, nakoľko pobrežie z tejto strany nechránili žiadne hradby.

Kagan sa vydal na spiatočnú cestu so zdecimovaným vojskom a množstvom ranených. Podľa avarských zbehov veľa mužov namáhavú cestu neprežilo a zomrelo ešte počas prepravy. Synkellos uvádza, že kagan bol údajne nahnevaný „na tých, ktorí ho podnietili k takejto drzosti“ – teda útoku na mesto. Koho mal ale autor na mysli? Mohli to byť buď perzskí vyslanci, ale nedá sa vylúčiť ani to, že išlo o prívržencov tvrdej línie v kaganovom okolí.

Po odchode Avarov z predmestí usporiadal patriarcha Sergios slávnostnú bohoslužbu na počesť víťazstva nad Avarmi. Regentská rada písala správu o obliehaní a konečnom triumfe, ktorú zaslala cisárovi Herakleiovi. Nevieme, kedy a kde sa cisár s ňou oboznámil. Theodoros Synkellos rétoricky oznamoval, že Herakleios pred dostaním správy najskôr navštívil neznámy chrám Bohorodičky, kde sa modlil, aby „tí, ktorí k nemu prišli, boli služobníkmi dobrých zvestí. Keď si vypočul zvest, ktorá sa zhodovala s jeho želaním, znovu si klakol na kolená pred zrakom vojska a prítomného ľudu a so slzami sa poklonil Bohu a Panne. Blížšie

78 CHRONICON PASCHALE, s. 725.18-20. K lokalizácii JANIN, R.: *La géographie ecclésiastique de l'Empire byzantin, I, Le siège de Constantinople et le patriarcat œcuménique, 3 : Les églises et les monastères*. Paris 1969, s. 287.

79 CHRONICON PASCHALE, s. 725.18-20.

80 Byron Tsangadas (ref. 5, s. 97) však predpokladá, že sa Avarom podarilo preniknúť cez slabo chránený úsek hradieb, ktorý viedol od Anemovej veže až k moru.

okolnosti, žiaľ, nie sú známe. Krátko po obliehaní zomrel veliteľ konštantínopolskej obrany, patrikios Bonos, ktorého so všetkými poctami pochovali v kláštore Studion.⁸¹

Konštantínopol bol zachránený, ale to nič nemenilo na strate kontroly nad väčšinou Balkánu. Pre Herakleia i naďalej zostával prioritou boj s Peržanmi, preto si len ťažko predstaviť, že by sa cisár zamestnával obsadzovaním už beztak značne spustošenej európskej časti ríše.⁸² Jediným hmatateľným opatrením bol rozkaz, aby sa nechránená časť blachernského predmestia spolu s kostolom Bohorodičky uzatvorila hradbou, čím sa do budúcnosti predišlo ďalšiemu podobnému námornému útoku.⁸³

ZHODNOTENIE ÚTOKU

Obliehanie Konštantínopola v podstate nepredstavuje významnú udalosť v histórii Byzancie a je málokomu známe, avšak zaujímavé tým, že sa ho zúčastnili, Slovania, Bulhari a iní, možno aj Rusi.⁸⁴

Tieto slová sa v roku 1914 objavili v jednom obľúbenom periodiku cárskeho Ruska. Svet vtedy stál na prahu prvého globálneho masového konfliktu, v porovnaní s ktorým sa desaťročné obliehanie byzantskej metropoly javí ako nevýznamná udalosť. Autor onoho príspevku, istý nie veľmi známy E. E. Tevjašov, však v tom čase ešte nemohol vidieť za horizont večného kolobehu dejín, a preto nás jeho príkre hodnotenie predsa len do istej miery prekvapuje.

O viac ako šesťdesiat rokov neskôr sa iný ruský bádateľ, archeológ a historik Jaroslav Evgenevič Borovskij, pokúsil nepriamo nadviazať na Tevjašovovu hypotézu a dokázať spojitost obliehania s najstaršími dejinami Rusi aj na základe stredovekých písomných svedectiev.⁸⁵ Pravdou je, že neskoršie byzantské pramene nepoznajú útočníkov pod menom Avari, ale Skýti. Veršovaná kronika Konštantína Manassa z 12. storočia dokonca hovorí o Tauruskýtoch. Používa teda termín, akým byzantskí autori označovali obyvateľov stredovekej Rusi. Iný kronikár, Theodoros Skutariotes z 13. storočia zasa spomína skýtske vojsko, ktoré sa plavilo na ruských monoxyloch, čo bojovali v Zlatom rohu.⁸⁶ V samotnom ruskom letopisectve sa však zmienka o avarskom útoku objavuje až v pomerne neskorom období Moskovského štátu. Takzvaný Chronograf z roku 1512 označuje Rusov za spojencov skýtskeho, teda avarského kagana.⁸⁷

81 MORDTMANN, A.: Die Avarn und Perser vor Konstantinopel. In: *Mitteilungen des Deutschen Exkursions-Klub in Konstantinopel* 5, 1903, s. 28.

82 Byzantskú reconquistu až k Dunaju predpokladal ešte Andreas Stratos (*Byzantium in the Seventh Century*. Volume I. Amsterdam 1968, s. 193-195). Jeho tvrdenia sa však v zásade opierajú len o neskoršiu zmienku zachovanú v spise *De administrando imperio* Konštantína Porfyrogenneta. V tejto súvislosti pozri POHL, ref. 40, s. 255. LILLIE R.-J.: Kaiser Herakleios, und die Ansiedlung der Serben. Überlegungen zum Kapitel 22 des *De administrando imperio*. In: *Südost-Forschungen*, roč. 44, 1985, s. 25.

83 CHRONICON PASCHALE, s. 726.14-15; NIKEPHOROS: *Breviarium*, c. 13. K problému datovania pozri VAN DIETEN, ref. 13, s.166-167; pozri tiež TSANGADAS, ref. 5, s. 97.

84 TEVJAŠOV, E. E.: Osada Konstantinopolja Avarami i Slavjanami v 626 godu. In: *Žurnal ministerstva narodnogo prosvěšeniya*, roč. 52, 1914, s. 229.

85 BOROVSKIJ, J. E.: Vizantijskije staroslavjanskije i starogruzinskije istočniki o pochode rusov v VII. v. na Cargrad. In: *Drevnosti slavjan i Rusi*. Moskva 1988, s. 114-119.

86 THEODOROS SKUTARIOTES: *Synopsis Chronike*, ed. N. Sathas, Mesaionike bibliothekhe. t. VII. Venezia 1894, s. 108.19.

87 CHRONOGRAF REDAKCII 1512G. PSRL 22. St. Peterburg 1912, s. 304.

Borovskij sa vo svojich úvahách až príliš nechal pomýliť statickým vnímaním sveta Byzantíncov a ich literárnym konzervativizmom. Tamojší literáti totiž s obľubou označovali nové etniká archaickými antickými pomenovaniami na základe totožnosti geografického priestoru a zvykov.⁸⁸ Tevjašov zasa avarský útok vnímal ako jednorázovú izolovanú udalosť a neprihliadol dostatočne k jej významu z pohľadu poslednej vojny antiky. Rovnako tak nezohľadnil ani jej ideologický význam, ktorý nachádzame v neskoršej byzantskej hagiografickej tradícii. So svojim skeptickým názorom na význam avarského obliehania však nezostal úplne osamotený. Už predtým ho zastával aj George Finlay, významný anglický historik a účastník gréckej vojny za nezávislosť v rokoch 1821–1829. Podľa neho dosiahli Byzantínci svoje víťazstvo vlastnými silami aj bez pomoci cisára Herakleia, ktorý nepovažoval za dôležité prísť obliehanému Konštantínopolu na pomoc.⁸⁹ A roku 1960 iný, nemenej známy francúzsky byzantológ Paul Lemerle, vyslovil takisto presvedčenie, že Konštantínopolu žiadne veľké nebezpečenstvo nehrozilo, pretože byzantskí autori zámerné zveličovali dramatické udalosti obliehania.⁹⁰

Celý rad ďalších súčasných i minulých autorov však svorne tvrdil a tvrdí pravý opak. Pre veľkého osvietenského historika Edwarda Gibbona bolo obliehanie ešte len jednou z epizód poslednej byzantsko-perzskej vojny, ktorú zatienili neskoršie víťazstvá Saracénov.⁹¹ Avšak už autor prvej monografie venovanej byzantskému cisárovi Herakleiovi, francúzsky historik Ludovic Drapeyron, hovoril o „heroickej tragédii“ a triumfe Grékov, teda Byzantíncov.⁹² Írsky historik John Bury avarský útok pokladal za prvé vážne nebezpečenstvo, ktoré hrozilo Konštantínopolu od jeho založenia.⁹³

Na začiatku 20. storočia znalec topografie Istanbulu Andreas Mortdmann označil byzantské víťazstvo za pamätihodné.⁹⁴ Grécky byzantológ Andreas Stratos ho zasa nazýva jednou z najvznešenejších epizód v histórii daného obdobia, dokonca za akýsi symbolický bod zlomu pre Avarov, Perziu i Byzantskú ríšu.⁹⁵ Americký orientalista a znalec byzantských dejín siedmeho storočia Walter Kaegi hovorí o najnebezpečnejšom okamihu v celom vyše tridsaťročnom režime vtedajšieho cisára Herakleia.⁹⁶

Byzantské víťazstvo pod múrmi Konštantínopola nebolo vôbec také očakávané ani ľahké. Rodilo sa uprostred dlhodobej vojny na dvoch frontoch, v ktorej existencia ríše často visela doslovne na vlásku. Nebolo však len jednou z epizód pomyselnej drámy cisárstva, ako hovorí iný grécky byzantológ Byron Tsangadas.⁹⁷ Išlo o skutočnú kľúčovú udalosť poslednej vojny antiky, ako nedávno zdôraznil anglický historik James Howard-Johnston.⁹⁸ Predpokladajme aspoň teoreticky, že by Avari a ich spojenci zvíťazili. Konštantínopol by sa oci-

88 Pozri v tejto súvislosti v prípade stredovekej Rusi a Rusov: BIBIKOV M.: Die alte Rus und die russisch-byzantinischen Beziehungen im Spiegel der byzantinischen Quellen (Ende 11. – 13. Jh.). *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* roč. 35, 1985, s. 197–222; CARILE, A.: Byzantine Political Ideology and the Rus. *Harvard Ukrainian Studies*, roč. 12/13, 1988/89, s. 400–413.

89 FINLAY, G.: *A History of Greece: From Its Conquest by the Romans to the Present Time, B.C. 146 to A.D. 1864*. London 1877, s. 337.

90 LEMERLE, P.: Quelques remarques sur le regne d' Heraclius. In: *Studi medievali*, roč. 3, 1960, 1, s. 348.

91 GIBBON, E.: *The Decline and Fall of the Roman Empire*, London 1903, ch. 46.

92 DRAPEYRON, L.: *L'empereur Héraclius et l'empire byzantin au VII siècle*. Paris 1869, s. 221–240.

93 BURY, J. B.: *A History of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene*. 395–800. London 1889, s. 240.

94 MORTDMANN, ref. 81, s. 28.

95 STRATOS, A.: *Byzantium*, s. 173.

96 KAEGI, ref. 66, s. 141.

97 TSANGADAS, ref. 5, s. 85.

98 HOWARD-JOHNSTON, ref. 40, s. 131.

tol v ruinách, a hoci Avari by sa v meste zaiste dlho nezdržali, určite by z neho zobrali všetko cenné a odviekli do zajatia veľké množstvo obyvateľov. Pád ríšskeho centra by zasadil morálke Herakleiovej armády nepredstaviteľný psychologický úder. A nielen to. Perzské armády Šahrvaraza a Šahina by mohli dlhodobo zostať na západe Malej Ázie a oprieť sa o tamojšiu potravinovú základňu. Herakleios by so svojou nevelkou, hoci bojaschopnou armádou zostal izolovaný na severovýchode polostrova a je len veľmi otázne, či by sa mu za danej situácie podarilo presvedčiť Turkov, aby sa stali jeho spojencami. Treba preto opätovne súhlasiť s názorom Waltera Kaegiho, že dobytie Konštantínopola by bolo so všetkou pravdepodobnosťou rozhodujúcou ranou pre Byzanciu. Prípadné negatívne následky tohto útoku by boli oveľa horšie, než roku 1204, keď byzantskú metropolu obsadili vojská štvrtej križiackej výpravy.⁹⁹ Niet teda nijakých pochybností, že práve okolnosti, ktoré súviseli s obliehaním Konštantínopola znamenali definitívny obrat v poslednom vyše dvadsaťpäťročnom konflikte rímsko-byzantského štátu a Perzie. Herakleiovo víťazstvo nad perzským generálom Šahinom na jar roku 626 zmarilo účinnejšiu koordináciu Avarov a Peržanov, a podstatnou mierou znížila riziko spojeného útoku na byzantskú metropolu. Týmto víťazstvom Byzantínci eliminovali najelitnejšie jadro protivníkových vojsk, ktoré perzský kráľ zmobilizoval s cieľom definitívne rozhodnúť dlhotrvajúcu vojnu vo svoj prospech. Neúspech Avarov navyše umožnil cisárovi po prvýkrát získať strategickú iniciatívu, ktorú si podržal až do víťazného ukončenia celého konfliktu.

Na druhej strane, ak vezmeme do úvahy čisto vojenské aspekty celého obliehania, potom musíme v zhode s Paulom Lemerlom naozaj konštatovať, že samotnému Konštantínopolu až také nebezpečenstvo nehrozilo. Kagan sa v počiatku obliehania najskôr pokúsil sústrediť na zraniteľný centrálny priestor theodosiánskych hradieb, no po prvom veľkom útoku sa viac neodhodlal na vážnejšie ohrozenie mesta. Nevyšli mu ani pokusy o zapojenie perzskej armády na druhej strane Bosporu. Ako vodca všetkých zadunajských barbarov však nechcel stratiť tvár, a preto sa zameril na jediný možný a dosiahnuteľný cieľ. Zaútočil na blachernské predmestie, časť Konštantínopola, ktorá v tom čase ešte nebola úplne fortifikačne integrovaná so zvyškom mesta. Jeho smelý plán koordinovaného útoku od súše i mora napokon nevyšiel aj vďaka istej dávke šťastia. Znamenie z neba v podobe letnej búrky prišlo Byzantíncom náramne vhod a zvýšilo ich presvedčenie, že Boh stál v tejto vojne na strane kresťanov.

BYZANCIA, AVARI A SLOVANIA

Už zmenený George Finlay konštatoval, že avarské obliehanie Konštantínopola bolo poslednou udalosťou kaganátu, ktorá sa zapísala do pamäti byzantských historikov.¹⁰⁰ V čase odchodu avarských vojsk z Trácie by to sotvaktó predpokladal. Kagan vtedy byzantskej strane sluboval, že sa vráti a odplatí sa za všetky údajné príkoria, ktoré mu obrancovia mesta spôsobili. Svoj slub však nikdy nesplnil – nielen on, ale žiadny z jeho nástupcov. Kaganova porážka bola preto viac než psychologickou záležitosťou. Avari museli utrieť značné materiálne i ľudské straty, no azda najväčšou prehrou bol nesporné krach ich velmocenskej pozície na Balkáne. Ak by tomu bolo inak, prečo potom kagan nesplnil svoje vyhrážky dané predstaviteľom Konštantínopola po skončení neúspešného obliehania. „*Vrátim sa s úmys-*

⁹⁹ KAEGI, ref. 66, s. 147.

¹⁰⁰ FINLAY, ref. 90, s. 337.

lom učiniť vám to, čo ste urobili mne.“ – tieto slová už nepretavil v činy nielen posledný Ba-
janov syn, ale ani nikto z jeho nástupcov.¹⁰¹

Od roku 626 sa kaganát otriasal vo vnútorných nepokojoch. Nejasný dôkaz o týchto uda-
lostiach podáva už len Georgios Pisides. Vo svojej oslavnej básni, ktorú venoval návratu re-
likvie Kristovho križa do Jeruzalema, hovorí doslovne toto: „*Parthovia podpalujú Peržanov,
Skýt zabíja Slovana a on zasa jeho, zaliati krvou vzájomného zabíjania.*“¹⁰²

Tieto udalosti sa museli odohrať po skončení poslednej byzantsko-perzskej vojny, prav-
depodobne na prelome rokov 628/29. Zatiaľ čo v prvej časti básnik bezpečne narážal na
vnútorný chaos Perzie, v ktorej sa po smrti Husrava roztočila špirála násilia, zmienku o voj-
ne Skýtov (Avarov) so Slovanmi nepotvrduje žiadny ďalší súdobý prameň. Snáď súvisel
s príchodom Srbov a Chorvátov, o ktorých sa zmieňuje spis cisára Konštantína Porfyrogen-
neta.¹⁰³

V auguste roku 626 sa skončila jedna veľká epocha, v ktorej dominovala rýchla nomád-
ska jazda, čo dokázala precvárať za jeden deň až šesťdesiat kilometrov, na ktorej bleskové
úderu nedokázal protivník dlho účinne odpovedať.¹⁰⁴ Avari sa vytrhli z povedomia byzant-
ských kronikárov, lebo prestali s koristníckymi akciami na Balkáne. Treba však povedať, že
s výnimkou Konštantínopolu, či azda ešte Solúna, už aj tak nebolo čo plieniť. Aj bez útoku
na byzantskú metropolu by ríša Avarom viac nemala čo ponúknuť. Niet divu, že po roku
626 nezaznamenáva nijaký byzantský autor avarský prienik za Dunaj a dlhodobo ani žiadne
avarské posolstvo na cisárskom dvore. Dovtedy bolo hlavné mesto pravidelným svedkom
návštev avarských poslov, ktorí sem prišli vybrať každoročnú daň a pripomenúť cisárovi zá-
väzky voči kaganovi. Od roku 558 ríša podľa odhadov vyplatila Avarom až šesť(!) miliónov
zlatých, čo sa rovnalo 27 000 kilogramom zlata.¹⁰⁵ Treba ale povedať, že ide iba o teoretické
prepočty. Napriek tomu, že takmer všetky avarské hroby z prelomu 6./7. storočia oplývajú
zlatom, daň sa zvyčajne vyplácala v „*striebre a rozmanitých látkach*“, ako výslovne konšta-
tuje naslovovzatý historik Theofylaktos Simokattes.¹⁰⁶ Ale len do roku 626. Byzantská stra-
na natrvalo prestala platiť kaganátu dane, čo poukazuje na význam jej víťazstva pod múrmi
Konštantínopola. Po tomto období nachádzame v avarských hrobch už len napodobeniny
byzantských mincí, ktoré boli dielom avarských zlatníkov.¹⁰⁷

Okolo roku 635 poukázala ríša Avarom azda poslednú finančnú dotáciu. Niekedy v tom-
to čase sa Mária, sestra cisára Herakleia, rozhodla vykúpiť z avarského zajatia svojho syna
Stephana. O niečo neskôr sa domov vrátili aj ďalší významní zajatci, medzi ktorými sa na-
chádzal aj Herakleiov nemanželský syn Ioannes, známy aj pod svojím gótsky znejúcim me-
nom Atalarichos.¹⁰⁸ Obaja byzantskí hodnostári prežili v avarskom zajatí desať, a možno aj
viac rokov. Na prelome rokov 623/624 ich Herakleios vydal ako rukojemníkov, ktorí ma-
li garantovať novú mierovú zmluvu. Atalarichos sa ale dlho z návratu domov netešil. Ťažká

101 CHRONICON PASCHALE, s. 725.14-15.

102 GEORGIOS PISIDES: In restitutionem Sanctae Crucis, III. v. 78, ed. A. Pertusi, *Giorgio di Pisidia. Poemi. I. Pa-
negirici epici* [Studia patristica et Byzantina 7] Ettal 1960.

103 Pozri najnovšie ŽIVKOVIĆ, T.: *Forging Unity. The South Slavs Between East and West: 550-1150*. Belgrade
2008, s. 25.

104 BÓNA, ref. 67, s. 166.

105 KOVAČEVIĆ, J.: *Avarski kaganat*. Beograd 1977, s. 150; súhrn iných výpočtov uvádza prehľadne Walter Pohl
(ref. 40, s. 280-281, a najmä pozn. 32).

106 THEOPHYLAKTOS SIMOKATTES: *Historiae*, I.3, ed. C. de Boor, *Theophylacti Simocattae historiae*. Leipzig
1887.

107 KOVAČEVIĆ, ref.106, s. 151.

108 NIKEPHOROS: *Breviarium*, c. 21.

situácia ríše, ktorá sa musela boriť s Arabmi, a možno aj rastúca fyzická indispozícia vlastného otca, v ňom vzbudili túžbu po moci. Niekedy okolo roku 637 sa zaplietol do sprisahania, za ktoré zaplatil odrezaním rúk a nosa a doživotným vyhnanstvom. O druhom zo spomenutých mužov, Stephanovi, žiaľ, nevieme vôbec nič.¹⁰⁹ Na škodu po sebe nezanechal písomné svedectvo, ani sa so svojimi zážitkami nezveril nejakému z intelektuálne založených byzantských dvoranov. Mohol nám – viac ako ktokoľvek iný – prezradiť množstvo cenných poznatkov o fungovaní avarskej spoločnosti, o ktorej zväčša vypovedajú len početné nálezy v avarských hrobách. Ako trefne v tejto súvislosti konštatoval pred časom Walter Pohl, Avari pre nás ožívajú až po smrti.¹¹⁰

Z roku 678 máme poslednú správu o účasti vyslancov avarského kagana v Konštantínopole. Príznačne však neprišli v úlohe pyšných vymáhateľov tribútu, ale preto, aby zablahoželeli byzantskému cisárovi Konštantínovi IV. k víťazstvu nad Arabmi po sérii námorných bitiek o Konštantínopol.¹¹¹ No neprešli ani tri roky, a ríša musela uznať existenciu nových nomádov na svojom niekdajšom území. Boli nimi Bulhari, ktorí sa pod vedením Asparucha a jeho nástupcov stali pre byzantských politikov primárnym balkánskym problémom a pre tamojších kronikárov mocnosťou, ktorá nadobro vytlačila avarský problém. Z byzantského pohľadu nezostala po Avaroch pamiatka – rozplynuli sa práve v novom bulharskom kaganáte. Aspoň podľa patriarchu Nikolaa Mystika, ktorý túto skutočnosť po viac ako dvoch storočiach pripomínal bulharskému kniežaťu Symeonovi.¹¹²

Avarský útok na Konštantínopol však znamenal aj vyvrcholenie koristníckych útokov Slovanov na Byzanciu, ktoré sa začali ešte v časoch cisára Justiniana I. a historika Prokopia z Kaisareie. Oslabenie avarského kaganátu po roku 626 ovplyvnilo skôr pomery v Karpatskej kotline a v západnej časti Balkánu. No v ostatnej časti polostrova sa slovanská kolonizácia v podstate zavŕšila už predtým – v prvom decéniu Herakleiovej vlády. Civilizácia slabých kresťanov triumfovala nad vojensky silnejším protivníkom – tak hodnotil výsledky avarského obliehania Franjo Barišić.¹¹³ Ale nebolo to v prípade Slovanov aj naopak? Na svojich monoxyloch síce prehrali bitku o Konštantínopol, no v symbolickom význame vyhrali vojnu o Balkán.

Ak sa teda ešte raz obzrieme za všetkým čo už bolo povedané, radi by sme znova a znova polemizovali s príkrým názorom ruského autora vysloveným na začiatku minulého storočia, ktorý avarský útok považoval „nevýznamnú a málokomu známu udalosť“.¹¹⁴ Tentoraz sa však už komentára nadobro zdržíme. Konečný úsudok ponecháme na čitateľovi.

109 Tamže, c. 24.

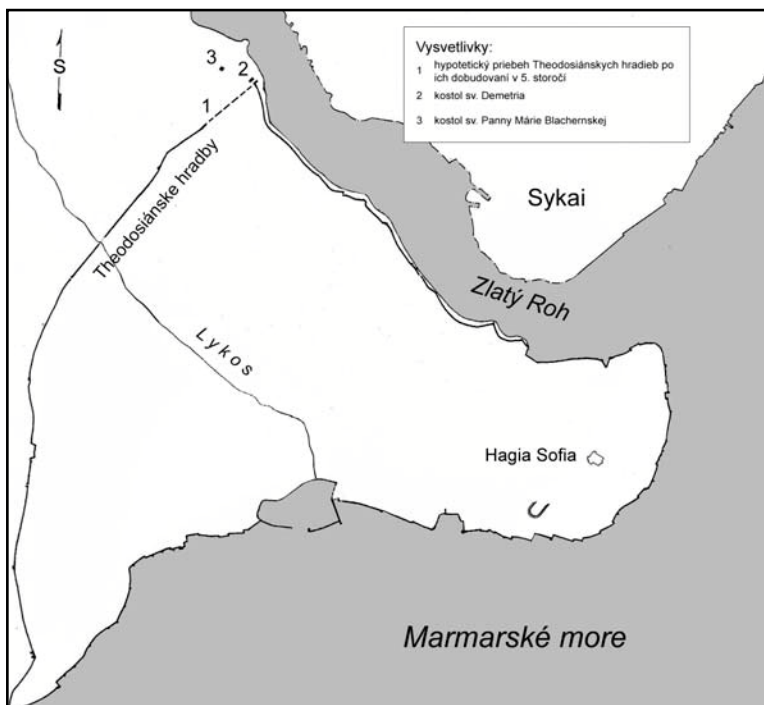
110 POHL, ref. 40, s. 13.

111 THEOPHANES CONFESSOR: *Chronographia*, ed. C. de Boor, *Theophanis chronographia*, vol. 1. Leipzig 1883, s. 356; NIKEPHOROS: *Breviarium*, c. 34.

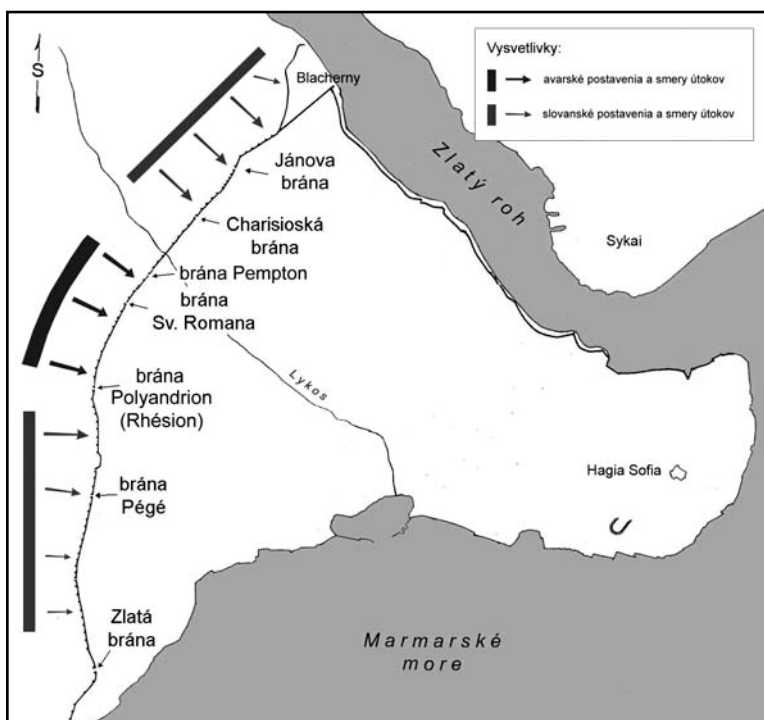
112 NIKOLAOS MÝSTIKOS: *Epistulae*, 10, ed. J. H. Jenkins and L. G. Westerink: *Nicholas I Patriarch of Constantinople: Letters.*, Washington, 1973.

113 BARIŠIĆ, ref. 11, s. 394.

114 TEVJAŠOV, ref. 84. s. 229.

Hypotetická schéma konštantínopolských opevnení v čase avarského útoku na Konštantínopol

Rozloženie vojska a hlavné smery útokov Avarov a Slovanov počas obliehania Konštantínopola

Pokus o prepravu perzských spojencov kagana do európskej časti Bosporu

M. HURBANIČ: ZEHN TAGE, DIE KONSTANTINOPEL ERSCHÜTTERTEN
Der Verlauf der awarischen Belagerung vom 626 (II.)

Im zweiten Teil der Geschichte der awarischen Belagerung richtet der Autor sein Augenmerk auf den entscheidenden Angriff, der sich am 6. und 7. August 626 ereignete. Der Verfasser bemüht sich zeigen, dass der awarische Khagan ließ den direkten Angriff gegen die byzantinische Metropole im Raum des so genannten Mesoteichios fallen und konzentrierte sich auf das schwächer befestigte Blanchernenviertel, das in dieser Zeit noch nicht völlig mit der übrigen Stadt fortifikationsmäßig integriert war. Blanchernenviertel wurde von dem Festland nur mit einer einfachen Befestigung geschützt, an deren Ende Doppelmauer mit den Schießscharten an beiden Seiten stand. Der letzte Teil war Brachialion – eine Zitadelle, die bis Gewässer des Goldenen Hornes reichte. Das Ufer war jedoch nicht befestigt, und gerade mit dieser Schwäche hat der awarische Khagan in seinen Plänen kalkuliert. Er wusste, dass er nicht in der Lage ist Konstantinopel selbst anzugreifen, er rechnete aber, dass er mit wenig Glück ein Vorstoß gegen Blanchern erfolgreich sein könnte. Diese Schwachstelle sollte der Punkt sein, den bevorstehenden Angriff mit seinem Heer durchzuführen. Gleichzeitig damit sollten sich die slawischen Monoxyla versuchen, Brachialion umzuklammern. Die Verteidigung von Konstantinopel rechnete mit der Möglichkeit des zweifachen Angriffs und war auf ihn vorbereitet. Aus der Analyse der zeitgenössischen sowie späteren Quellen geht hervor, dass die Byzantiner zuerst den Heeresangriff gegen das Blanchernenviertel zurückgestoßen hatten, jedoch im Goldenen Horn gelang es den slawischen Monoxyla beinahe den Kordon der byzantinischen Schiffe durchzubringen. Der Verfasser hält die zeitgenössischen Berichte, die über einen schlagartigen Sturm sprechen, welcher die slawische Monoxyla sank, für glaubwürdig und weist darauf hin, dass es sich nicht nur um einen rhetorischen Topos oder eine spätere Legende handelte. Der Großteil der verbundenen slawischen Monoxyla, ohne Möglichkeit zu manövrieren, ist schließlich im Sturm gesunken worden, der Rest wurde von den byzantinischen Schiffen vernichtet. Über diese Zerstörung sprechen die zeitgenössischen (Chronicon paschale) sowie die späteren Berichte (Patriarch Nikeforos). Zum Schluss beschäftigt sich der Verfasser mit der Bewertung der Ursachen der awarischen Niederlage und mit derer Bedeutung in Bezug auf byzantinisch-awarisch-slawische Beziehungen.